8/ Profetische geschriften interpreteren

Voorwoord

'Profetische geschriften' zijn meer dan toekomstvoorspellingen. Het gaat ook om de Schrift in haar geheel. Twee mensen kunnen precies dezelfde Bijbeltekst lezen en toch tot heel verschillende, soms zelfs tegengestelde conclusies komen. Beiden kunnen daarbij oprecht overtuigd zijn dat ze trouw zijn aan Gods Woord. Dat roept enkele fundamentele vragen op:

- Wat betekent het om een Bijbeltekst 'goed' te lezen?
- Is de betekenis van een tekst altijd vanzelfsprekend?
- Hoe onderscheiden we wat de tekst oorspronkelijk bedoelde van wat wij er vandaag in lezen?
- Hoe vermijden we dat we vooral onze eigen overtuigingen in de tekst terugvinden?
- En: helpt onze manier van Bijbellezen ons om beter te begrijpen, te geloven en vooral te leven?

Interpreteren

Niemand leest de Bijbel met een volledig neutrale blik. Iedere lezer brengt zijn eigen achtergrond mee: opvoeding, cultuur, ervaringen, overtuigingen, verwachtingen en vragen. Ook het kerkelijk milieu (met specifieke theologie en leerstellig kader) beïnvloedt ons bijbellezen. Interpretatie is sowieso onvermijdelijk. Zelfs wie beweert de Bijbel gewoon letterlijk te nemen, maakt voortdurend keuzes over wat woorden en beelden betekenen. Een Bijbeltekst spreekt immers niet vanzelf: hij moet gelezen, begrepen, geduid en toegepast worden.
Dat betekent niet dat elke interpretatie even waardevol is. De tekst zelf, zijn historische en culturele context, zijn taal en literaire vorm blijven belangrijke toetsstenen. Maar zelfs wanneer we die ernstig nemen, kunnen oprechte en deskundige lezers tot verschillende inzichten komen. Onze interpretatie van Gods Woord mogen we daarom niet zomaar gelijkstellen aan Gods Woord zelf.

Dat besef vraagt om **bescheidenheid, openheid en respect**. Niet alleen de bereidheid om onze overtuigingen uit te leggen en te delen met anderen, maar ook om werkelijk naar anderen te luisteren. De bereidheid ook om te blijven leren. Misschien gaat het bij samen Bijbellezen niet in de eerste plaats om gelijk halen, maar om samen op zoek te gaan naar waarheid, wijsheid en leven.

- Twee oprechte gelovigen lezen dezelfde Bijbel en komen soms tot **tegengestelde conclusies**. Hoe kan dat? Betekent dit dat minstens één van beiden de Bijbel verkeerd leest?
- Welke **invloed hebben onze opvoeding, kerkelijke traditie, persoonlijke ervaringen en leerstellingen** op onze manier van Bijbellezen? Kun je een concreet voorbeeld geven?
- Wat is gevaarlijker: beseffen dat je de Bijbel interpreteert, of overtuigd zijn dat je hem gewoon (en dus: juist) leest zoals hij er staat?
- Kun je trouw blijven aan Gods Woord en tegelijk **erkennen dat je eigen interpretatie misschien niet helemaal juist is**? Of niet de enige juiste? Moet een kerk dat ook kunnen? Wat vraagt dat van ons?

De juiste basisinstelling

Er bestaat een manier van Bijbellezen waarbij de voornaamste bedoeling is om zekerheid te krijgen, discussies te winnen of te bewijzen dat de eigen overtuiging, de eigen leer juist is. Maar profeten en bijbelschrijvers nodigen ons vaak uit tot iets anders: zelfonderzoek, omkeer, rechtvaardigheid, hoop en een hernieuwde manier van omgaan met God en de medemens.

Lucas 10:25-28 geeft een interessante dialoog weer. Een wetgeleerde vraagt Jezus wat hij moet doen om het eeuwige leven te ontvangen. Jezus geeft niet onmiddellijk een antwoord, maar stelt twee tegenvragen. In onze vertaling: "Wat staat er in de wet geschreven? Wat leest u daar?"
Eigenlijk zou de vertaling beter luiden: Hoé leest u? Het Griekse voorzetsel HOPOS betekent: hoe, op welke manier, en ook waarom? Bij het Bijbellezen gaat het niet enkel en zelfs niet vooral om 'feitelijke gegevens'.
De wetgeleerde antwoordt met twee teksten, uit Deuteronomium 6:5 en Leviticus 19:18: God liefhebben en je naaste liefhebben. Jezus bevestigt zijn antwoord, maar voegt eraan toe: 'Doe dat en u zult leven.' (v. 28) En daarna geeft hij nog een praktisch voorbeeld d.m.v. de parabel van de barmhartige samaritaan. Merk op dat Jezus het accent verplaatst van 'eeuwig leven' naar 'leven', en van 'weten' naar 'doen'. Misschien toch wel belangrijk voor een kerkgemeenschap waar de 'juistheid van woorden en leer' vaak centraal staat…

De wetgeleerde in Lucas 10 kent de juiste teksten. Jezus laat hem echter niet bij de theorie blijven.
Lezen wij de Bijbel vooral om bevestigd te worden in wat wij al geloven, of zijn wij ook bereid ons door de Schrift te laten verrassen, corrigeren en veranderen? En ook dit: kunnen we trouw blijven aan de Schrift zonder pretenderen dat onze interpretatie de enige juiste en dus Gods bedoeling is?

Een combinatie van ernst, bescheidenheid, nieuwsgierigheid en bereidheid tot handelen lijkt mij een noodzakelijke houding om zowel de profetische als de andere Bijbelse geschriften te lezen.

- Hoe ervaart u **het verschil tussen 'wat leest u?' en 'hoe leest u**?' Wat maakt een Bijbelstudie echt waardevol? Dat iedereen uiteindelijk dezelfde overtuiging deelt, of dat iedereen beter heeft leren luisteren, nadenken en begrijpen? Waarom leest ù de Bijbel?
- Hoe reageren we wanneer iemand een vertrouwde Bijbeltekst **op een heel andere manier uitlegt**? Met nieuwsgierigheid, belangstelling, argwaan of zelfs afwijzing?
- Stel: iemand heeft een aantal geloofsovertuigingen die jij onjuist vindt, maar leeft heel consequent in liefde, rechtvaardigheid en barmhartigheid. Een ander heeft volgens jou de juiste leer, maar weinig mededogen. Wat zou Jezus hierover zeggen? Denk ook aan de barmhartige Samaritaan.
- Waaraan zouden we moeten merken dat iemand regelmatig de Bijbel leest en bestudeert? **Welke vruchten zou goede Bijbelstudie moeten voortbrengen**?

Enkele basisprincipes met voorbeelden

1. De Bijbel verklaart zichzelf

Het is belangrijk om Bijbelteksten met elkaar te vergelijken. Verschillende Bijbelboeken verwijzen naar elkaar, nemen woorden en beelden over, kunnen elkaar verduidelijken, maar ook verruimen en soms ook bijstellen. Ook het Oude Testament kan Nieuwtestamentische teksten soms verduidelijken (en vice versa). Dit kan wel soms anders zijn dan we verwachten…

- Marcus 1:15 'De tijd is vervuld (NBV: aangebroken), het koninkrijk van God is nabij: kom tot inkeer en hecht geloof aan dit goede nieuws.' Het lesboekje stelt dat Jezus hier allusie maakte aan de tijd die Daniël voorspeld had. Dit past natuurlijk heel goed bij onze leerstellige accenten. Voor niet Joodse lezers voor wie Marcus schreef was dit echter helemaal niet evident. Bovendien gebruikt Marcus voor 'tijd' niet CHRONOS (datum, tijdsverloop) maar KAIROS (aangewezen tijd, gunstige tijd, beslissende tijd). Dit maakt Jezus' verklaring ook veel krachtiger en urgenter: "Het is nú het moment! Gods koninkrijk is binnen bereik gekomen. Keer je om (verander van denken en van leven) en stel je vertrouwen op dit goe-de nieuws!" M.a.w.: Als Gods koninkrijk in Jezus zo dichtbij is gekomen, wat doe jij daar dan nú mee?
- "Onze ziekten heeft hij op zich genomen, en onze smarten gedragen." – Jesaja 53.4 Onze interpretatie over 'substitutie of plaatsvervanging' klinkt heel anders dan wat Mattheüs hierover schrijft (8:16,17): Jezus gaat bij Petrus aan huis en geneest zijn schoonmoeder. 's Avonds drijft hij door zijn woord boze geesten uit en geneest allen die ernstig ziek waren, 'opdat vervuld zou worden, hetgeen gesproken werd door de profeet Jesaja, toen hij zei: Hij heeft onze zwakheden op zich genomen en onze ziekten heeft hij gedragen." Geen juridische plaatsvervanging, wel een dynamische en helende solidariteit.

Ook dit is belangrijk: de verklaring van een beeld, een symbool, een begrip kan niet altijd één op één overgezet worden. De betekenis is immers ook afhankelijk van de context, het soort tekst, …

- Bij Marcus 1:15 kun je vooral denken aan profetische tijdsberekeningen, maar ook aan Jezus' dringende oproep: 'Het moment is gekomen!' Wat verandert er wanneer we **de nadruk leggen op wat Jezus van zijn toehoorders verwacht**, en niet op het berekenen of verklaren van profetische tijden?
- Als een nieuwtestamentische auteur een oudtestamentische tekst anders gebruikt dan wij gewend zijn, zijn we dan bereid **onze vertrouwde uitleg te herzien**?

2. Houd rekening met de historische context

Een Bijbeltekst is ontstaan in een bepaalde tijd, tijdens bepaalde gebeurtenissen en vaak als reactie op concrete problemen. We moeten ons daarom afvragen: Wie spreekt? Tot wie? Wanneer? Wat is er aan de hand? Welk probleem wordt aangepakt?

- **Jesaja 65:17** e.v. over 'de nieuwe hemel en nieuwe aarde' is geen beschrijving van het eschatologische paradijs, maar een belofte van hoe de Joodse maatschappij eruit kon zien na de Babylonische ballingschap, op voorwaarde dat de Torah, Gods levensraad, weer een centrale plaats zou krijgen. Uiteraard kun je uit die tekst wel afleiden wat God echt wenst en uiteindelijk ook zal verwezenlijken voor de mens.
- **Jeremia 29:11** "Mijn plan met jullie staat vast – spreekt de HEER. Ik heb jullie geluk voor ogen, niet jullie ongeluk: ik zal je een hoopvolle toekomst geven." Deze bekende belofte wordt vaak toegepast op persoonlijke toekomstplannen, carrière, gezondheid of levensgeluk. Maar Jeremia 29 is een brief aan Judese ballingen in Babylon. Valse profeten wekken de verwachting dat de ballingschap spoedig voorbij zal zijn. Jeremia zegt iets heel anders: Bouw huizen en leg tuinen aan. Zoek de vrede en het welzijn van de stad waar je woont (v. 7).

Laat je niet misleiden door profeten die een snelle bevrijding beloven (v. 8-9). De beloofde terugkeer ligt nog ver weg (vers 10). De boodschap is dus niet: God zal ervoor zorgen dat jouw plannen binnenkort slagen. Ze luidt veeleer: Ook wanneer de omstandigheden niet snel veranderen, kun je toch zinvol leven, bijdragen aan het welzijn van anderen en vertrouwen dat God zijn volk niet heeft opgegeven.

- **Jeremia 29:11** wordt vaak gebruikt als persoonlijke belofte dat God voor ons een mooie toekomst voorziet. Wat winnen we en wat verliezen we wanneer we zo'n vers **losmaken uit zijn historische context**?
- **Jeremia roept de ballingen op** om huizen te bouwen, tuinen aan te leggen en het welzijn van Babylon te zoeken. Wat kan dat betekenen voor christenen vandaag, die zich soms vreemdelingen voelen in een maatschappij waarmee ze het niet altijd eens zijn?
- **Jesaja 65** spreekt over **een nieuwe hemel en een nieuwe aarde**, maar beschrijft ook heel concrete maatschappelijke veranderingen. Wat kan het gevolg zijn wanneer we Gods beloften te veel naar een verre toekomst verschuiven, terwijl de profeten ook **verandering in het heden** beogen?

3. <u>Heb oog voor de culturele context</u>

De Bijbel ontstond in samenlevingen met andere gebruiken, sociale structuren, economische verhoudingen en opvattingen over eer, familie en religie. Zonder die achtergrond kunnen we belangrijke details missen of verkeerde conclusies trekken.

- **1 Kor 16:20** – Paulus' aanbeveling om elkaar te groeten met de heilige kus kun je moeilijk in alle culturen en in alle omstandigheden toepassen.
- In **1 Kor 11:5-6** stelt de apostel Paulus dat kort haar of een afgeschoren hoofd bij een vrouw een schande is. In sommige religieuze kringen wordt dit heel absoluut toegepast. In de Grieks-Romeinse cultuur weerspiegelde de haardracht inderdaad de sociale en zedelijke orde. Zo hadden prostituées vaak kort haar of een kaalgeschoren hoofd. Ook wanneer Paulus aangeeft dat vrouwen moeten zwijgen in de gemeente kun je beter eerst nagaan wat de precieze (algemeen culturele en plaatselijke) omstandigheden waren.

- Bij **de 'heilige kus'** begrijpen we spontaan dat de culturele vorm kan veranderen, terwijl de achterliggende bedoeling behouden blijft. Waarom vinden we dat bij andere voorschriften van Paulus vaak veel moeilijker?
- Hoe kunnen we onderscheiden wat in een Bijbeltekst **een tijd- en cultuurgebonden** gewoonte is en wat een **blijvend waardevol principe**? Wie bepaalt dat, en op welke basis? Kan de traditie ons hierin parten spelen?

4. <u>Let op de literaire context — Wat voor tekst lezen we?</u>

Niet alles in de Bijbel is op dezelfde manier geschreven. We vinden verhalen, gedichten, wetten, spreuken, gelijkenissen, visioenen, profetische aanklachten, brieven en apocalyptische literatuur. We moeten dus niet alleen vragen wat een tekst zegt, maar wat de auteur bedoelt en hoe hij zijn boodschap probeert over te brengen.
Bij Jezus' verzoeking in de woestijn (Mat 4 / Lc 4) haalt de satan op een gegeven moment een psalm aan. In zijn reacties citeert Jezus 3x uitspraken in het boek Deuteronomium, het hart van de Torah.
Het is bv. ook geen goed idee om psalmen of andere poëtische boeken te gebruiken om leerstellingen te staven.

- Poëzie, een ingenieuze structuur, symbolen, opvallende overdrijvingen en karikaturen, woordspelingen, betekenisvolle symbolische namen, een 'alwetende' verteller die toegang heeft tot verborgen (soms hemelse) gesprekken, … kunnen erop wijzen dat een bijbeltekst of -verhaal niet zomaar een (historisch) verslag is. Let wel: dit hoeft niet noodzakelijk te betekenen dat een tekst automatisch onhistorisch is. En ook: niet-historisch betekent niet noodzakelijk 'onwaar'. Zo kan een gelijkenis een diepe waarheid verwoorden zonder dat het vertelde ooit letterlijk gebeurd is.

- Is een Bijbelverhaal minder waar of minder waardevol wanneer het **geen letterlijk historisch verslag** zou zijn? Waarom wel of niet? Denk bijvoorbeeld aan een gelijkenis van Jezus.
- Kun je een voorbeeld bedenken van een Bijbelverhaal waarvan de boodschap juist veel krachtiger wordt wanneer je aandacht hebt voor **de manier waarop het verteld wordt**?

5. <u>Houd er rekening mee dat wij de Bijbel lezen in vertalingen</u>

Bijbelvertalingen proberen de betekenis van de oorspronkelijke talen zo goed mogelijk weer te geven. Maar Bijbelse woorden hebben vaak nuances die niet door één Nederlands woord kunnen worden uitgedrukt. Vooral Hebreeuwse woorden zijn bijzonder rijk en gelaagd. Woordspelingen, dubbele betekenissen, verschillende mogelijke nuances kunnen in een vertaling verloren gaan. Het raadplegen van meerdere vertalingen (zeker ook de Naardense Bijbel die dicht bij de grondtaal probeert te blijven) kan heel verhelderend zijn.

- Het woordje TOV uit Genesis 1, vaak vertaald als 'goed' (en dan vooral: moreel goed), betekent ook mooi, nuttig, en zelfs aangenaam. Het is bovendien verbonden met het begrip 'geluk en welzijn' (zie bv. Deut 5:33 en

ook het verwante werkwoord in Deut 6:3).

- In Numeri 2:2 kun je lezen dat de stammen hun tenten moesten opslaan "rond de ontmoetingstent, op enige afstand ervan". In een van onze commentaren kon je lezen: "*Het volk mocht nooit vergeten dat God heilig is en dat Hij bijgevolg de zonde niet kan verdragen. Die afstand was een constante herinnering aan de diepe breuk tussen God en mens.*" *(sabbatschoolboekje 2009*). In het hele tekstgedeelte wordt Gods heiligheid echter niet vermeld. Bovendien benadrukt het Hebreeuwse woord NEGUED nabijheid (ook gebruikt voor de nabijheid van man en vrouw in Genesis 2): kunnen zien en horen – ontmoeting en communicatie, wat perfect aansluit bij het aangekondigde doel van de tabernakel, de' tent der samenkomst'. Voorzichtig zijn dus met een interpretatie die ingegeven is door theologie en leerstellingen.

- **Het Hebreeuwse TOV** verwijst niet alleen naar moreel goed, maar ook naar wat mooi, weldadig, passend en bevorderlijk voor het leven is. Welke invloed heeft dit op onze kijk op Gods schepping en op wat God van mensen verlangt?
- Bij **Numeri 2** kan men de afstand tot de ontmoetingstent interpreteren als een teken van de scheiding tussen God en de zondige mens. De tekst kan echter ook de nadruk leggen op Gods aanwezigheid te midden van zijn volk en zijn verlangen tot communicatie. Hoe verschillend zijn **de Godsbeelden** die hieruit voortkomen?
- Hoe vermijden we dat we uit één woord, één detail of één tekstvers een hele theologische redenering opbouwen die misschien niet door de tekst zelf wordt gedragen?

Slotvraag:

Kunnen we als geloofsgemeenschap eensgezind blijven wanneer we over bepaalde Bijbelteksten of leerstellingen verschillend denken? Wat moet ons dan verbinden?